

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011
YEARBOOK

ГОДИНА 2

VOLUME II

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF PHILOLOGY**

За издавачот:

Проф д-р Виолета Димова

Издавачки совет

Проф. д-р Саша Митрев
Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
Проф. д-р Виолета Димова
Доц. д-р Јованка Денкова
Доц. д-р Махмут Челик
Доц. д-р Ранко Младеноски
М-р Ристо Костуранов

Редакциски одбор

Проф. д-р Виолета Димова
Доц. д-р Толе Белчев
Доц. д-р Билјана Ивановска
Доц. д-р Јованка Денкова
Доц. д-р Душко Алексовски
Доц. д-р Марија Леонтиќ
Доц. д-р Нина Даскаловска
М-р Весна Коцева

Главен уредник

Доц. д-р Ранко Младеноски

Одговорен уредник

Доц. д-р Толе Белчев

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
Доц. д-р Марија Кукубајска
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Editorial board

Prof. Saša Mitrev, Ph.D.
Prof. Blazo Boev, Ph.D.
Prof. Liljana Koleva-Gudeva, Ph.D.
Prof. Violeta Dimova, Ph.D.
Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph.D.
Ass. Prof. Mahmut Chelik, Ph.D.
Ass. Prof. Ranko Mladenovski, Ph.D.
Risto Kosturanov, M.Sc.

Editorial staff

Prof. Violeta Dimova, Ph.D.
Ass. Prof. Tole Belcev, Ph.D.
Ass. Prof. Biljana Ivanovska, Ph.D.
Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph.D.
Ass. Prof. Dusko Aleksovski, Ph.D.
Ass. Prof. Marija Leontic, Ph.D.
Ass. Prof. Nina Daskalovska, Ph.D.
Vesna Koceva, M.A.

Managing editor

Ass. Prof. Ranko Mladenovski, Ph.D.

Editor in chief

Ass. Prof. Tole Belcev, Ph.D.

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)
Ass. Prof. Marija Kukubajska, Ph.D.
(English)

Technical editor

Slave Dimitrov
Blagoj Mihov

Printing

„Evropa 92“ - Kocani
Printing No 300

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Stip
Faculty of philology
Krste Misirkov b.b.,
PO box 201, 2000 Stip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

- д-р Виолета Димова, д-р Јованка Денкова**
КОМУНИКАЦИЈАТА УЧЕНИК - ЛИТЕРАТУРНО ДЕЛО -
НАСТАВНИК, ОСНОВА НА СОВРЕМЕНИТЕ ПРИСТАПИ
ВО НАСТАВАТА ПО ЛИТЕРАТУРА
Violeta Dimova, Ph.D., Jovanka Denkova, Ph.D.
THE COMMUNICATION: STUDENT LITERARY WORK
TEACHER, A BASIS FOR THE MODERN APPROACHES IN
THE TEACHING OF LITERATURE9
- д-р Петер Рау**
ПОВРЗАНОСТ СО ИСТОРИЈАТА. МЕТОДОЛОГИЈА И
СИСТЕМАТИКА НА ИМЕНУВАЊЕТО ВО ДЕЛАТА НА
ТОМАС МАН
Peter Rau, Ph.D.
THE LINKS WITH THE HISTORY. METHODOLOGY AND
SYSTEMATICS OF THE NAMING IN THE WORKS OF
THOMAS MANN17
- д-р Ранко Младеноски**
АЛЕКСАНДАР III МАКЕДОНСКИ ВО ПРОЕКТОТ
„ВЕДА СЛОВЕНА“ НА ВЕРКОВИЌ И ГОЛОГАНОВ
Ranko Mladenoski, Ph.D.
ALEXANDER III OF MACEDON IN THE PROJECT
„VEDA SLOVENA“ BY VERKOVIK AND GOLOGANOV27
- д-р Махмут Челик, д-р Јованка Денкова**
ДЕЦАТА НА ТУРСКАТА ЗАЕДНИЦА И ТУРСКОТО
НАРОДНО ТВОРЕШТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Mahmut Chelik, Ph.D., Jovanka Denkova, Ph.D.
THE CHILDREN OF THE TURKISH COMMUNITY AND
TURKISH FOLK ART IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA.....37
- м-р Ева Велинова**
ЛЕГЕНДАТА ЗА РОЛАНД ВО ФРАНЦУСКО-ИТАЛИЈАНСКИ
КОНТЕКСТ: ОД СРЕДНОВЕКОВНА ВИТЕШКА ЕПИКА ДО
РЕНЕСАНСНА ИРОНИЈА
Eva Velinova, M.A.
THE LEGEND OF ROLAND IN FRENCH-ITALIAN
CONTEXT: FROM MEDIEVAL KNIGHTLY EPIC TO
RENAISSANCE IRONY43

- д-р Јованка Денкова, д-р Виолета Димова**
ГОВОРОТ НА ОМРАЗАТА И НЕТОЛЕРАНЦИЈАТА ВО
МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА ЗА ДЕЦА И МЛАДИ
Jovanka Denkova, Ph.D., Violeta Dimova, Ph.D.
THE SPEECH OF HATE AND INTOLERANCE IN MACEDONIAN
LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH51
- м-р Дијана Никодиновска**
ВРЕДНОСНАТА ОСКА ДОБРО/ЛОШО ВО ИТАЛИЈАНСКИТЕ
И ВО МАКЕДОНСКИТЕ ПОСЛОВИЦИ
Dijana Nikodinovska, M.A.
THE AXIOLOGICAL AXIS GOOD/BAD IN ITALIAN AND
MACEDONIAN PROVERBS61
- д-р Јованка Денкова, д-р Махмут Челик**
ЗЛОБНАТА ЖЕНА ВО МАКЕДОНСКИТЕ НАРОДНИ
СЕМЕЈНИ ПЕСНИ И ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА БАЛАДА
Jovanka Denkova, Ph.D., Mahmut Chelik, Ph.D.
EVIL WOMAN IN MACEDONIAN FAMILY FOLK SONGS
AND MACEDONIAN FOLK BALLADS73
- Драган Донеv**
КРИТИЧКА АНАЛИЗА НА МЕТАФОРАТА ВО
ПОЛИТИЧКИОТ ДИСКУРС
Dragan Donev
CRITICAL METAPHOR ANALYSIS IN POLITICAL DISCOURSE83
- д-р Толе Белчев, д-р Билјана Ивановска, Јакуп Лимани**
ОПИС ЗА НАСЕЛЕНОТО МЕСТО МЕРОВО, ЕТИМОЛОШКО
И ЈАЗИЧНО ОБЈАСНУВАЊЕ ЗА ОЈКОНИМОТ
Tole Belcev, Ph.D., Biljana Ivanovska, Ph.D., Jakup Limani
DESCRIPTION OF THE NAME OF THE PLACE MEROVO,
ETHYMOLOGICAL AND LINGUISTIC EXPLANATION OF
THE OIKONIM91
- д-р Емилија Бојковска**
ЗБОРОВНАТА ГРУПА ДЕТЕРМИНАТОРИ ВО
МАКЕДОНСКИОТ И ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК
Emilija Bojkovska, Ph.D.
THE WORD CLASS DETERMINERS IN THE MACEDONIAN
AND IN THE GERMAN LANGUAGE99
- д-р Билјана Ивановска**
АНГЛИЦИЗМИТЕ ВО НАСТАВАТА ПО ГЕРМАНСКИ
ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК
Biljana Ivanovska, Ph.D.
ANGLICISMS IN TEACHING GERMAN LANGUAGE AS A
FOREIGN LANGUAGE109

д-р Марија Леонтиќ СТАТУСОТ НА ЛЕКЕМИТЕ СО ТУРСКИ СУФИКСИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ДЕНЕС Marija Leontic, Ph.D. THE STATUS OF THE LEXEMES IN TODAY'S MACEDONIAN LANGUAGE	115
д-р Билјана Ивановска, д-р Нина Даскаловска ВАЖНОСТА НА ЈАЗИКОТ И НА КУЛТУРАТА ВО СИСТЕМОТ НА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА Biljana Ivanovska, Ph.D., Nina Daskalovska, Ph.D. THE IMPORTANCE OF LANGUAGE AND CULTURE IN THE HEALTH CARE DELIVERING SYSTEM	123
м-р Јане Јованов, Наташа Сарафова ВЛИЈАНИЕТО НА КРАТКИТЕ СМС ПОРАКИ ВРЗ СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК Jane Jovanov, M.A., Natasa Sarafova THE INFLUENCE OF SMS MESSAGES ON CONTEMPORARY MACEDONIAN	129
д-р Билјана Ивановска, д-р Валентина Илиева МЕДИЦИНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА – ВОВЕД, ОСНОВИ И ОПШТО ЗА ЈАЗИКОТ ВО МЕДИЦИНАТА Biljana Ivanovska, Ph.D., Valentina Ilieva, Ph.D. MEDICAL TERMINOLOGY – INTRODUCTION, FUNDAMENTALS AND LANGUAGE OF MEDICINE IN GENERAL	137
д-р Јагода Стрезовска, д-р Билјана Ивановска ОСВРТ ВРЗ ЈАЗИЧНОТО ВЛИЈАНИЕ ВО ГЕРМАНСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ СОВРЕМЕН ЈАЗИК Jagoda Strezovska, Ph.D., Biljana Ivanovska, Ph.D. OVERVIEW OF THE LINGUISTIC INFLUENCE IN MODERN GERMAN AND MACEDONIAN LANGUAGE	145
д-р Нина Даскаловска, д-р Билјана Ивановска ВИДОВИ НА НАСТАВНИ ПРОГРАМИ ПО СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ Nina Daskalovska, Ph.D., Biljana Ivanovska, Ph.D. TYPES OF LANGUAGE TEACHING SYLLABUSES	151
д-р Соња Петровска ДАЛИ НА НАШИТЕ УЧИЛИШТА ИМ СЕ ПОТРЕБНИ НАСТАВНИЦИ–ЛИДЕРИ? Sonja Petrovska, Ph.D. DO OUR SCHOOLS NEED TEACHERS – LEADERS?	159

д-р Нина Даскаловска МОДЕЛИ НА ПРОЦЕСОТ НА ЧИТАЊЕ Nina Daskalovska, Ph.D. READING MODELS	169
м-р Весна Коцева МЕТОДОТ ТАНДЕМ - АЛТЕРНАТИВЕН НАЧИН НА УЧЕЊЕ НА СТРАНСКИТЕ ЈАЗИЦИ Vesna Koceva, M.A. TANDEM METHOD ALTERNATIVE MANNER OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION	179
Елена Тупаревска ИДЕНТИТЕТОТ НА НАСТАВНИКОТ Elena Tuparevska TEACHER IDENTITY.....	185
м-р Марија Тодорова ИСТОРИСКИ И СОЦИЈАЛЕН АСПЕКТ НА ШПАНСКИОТ ЈАЗИК КАКО ДЕЛ ОД НАСТАВНАТА СОДРЖИНА Marija Todorova, M.A. HISTORICAL AND SOCIAL ASPECT OF SPANISH LANGUAGE IN THE TEACHING PROCESS	193
Сања Јованова СЕМЕЈСТВОТО КАКО КЛУЧЕН ФАКТОР ВО РАБОТАТА НА СОВРЕМЕНОТО УЧИЛИШТЕ Sanja Jovanova FAMULY AS A KEY FACTOR IN THE MODERN SCHOOL WORK	203
Марија Гркова НАЈЧЕСТИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ИЗУЧУВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ Marija Grkova THE MOST COMMON PROBLEMS IN LEARNING OF THE MACEDONIAN LANGUAGE AS A FOREIGN	211
Јадранка Тодевска МЕМОРИЈАТА CONDITIO SINE QUA NON ЗА ТОЛКУВАЧИТЕ Jadranka Todevska THE MEMORY – CONDITIO SINE QUA NON FOR THE INTERPRETERS	221

м-р Драгана Кузмановска, м-р Даринка Веселинова, Биљана Петковска РАЗГРАНИЧУВАЊЕ НА ПОИМИТЕ ПРЕВЕДУВАЊЕ И ТОЛКУВАЊЕ Dragana Kuzmanovska, M.A., Darinka Veselinova, M.A., Biljana Petkovskaj DISTINGUISH THE CONCEPTS OF TRANSLATION AND INTERPRETATION	131
м-р Даринка Веселинова ТОЛКУВАЧКИ ПРОБЛЕМИ Darinka Veselinova, M.A. PROBLEMS IN THE INTERPRETING	239
Костадин Голаков ВИДОВИ НА ПРЕВОД Kostadin Golakov TYPES OF TRANSLATION	247
Јована Караникиќ СТУДИИТЕ НА ЛАУРА САЛМОН КОВАРСКИ ЗА ПРЕВОД НА СОПСТВЕНИТЕ ИМИЊА И НИВНА ПРИМЕНА ВО ПРЕВОДИТЕ ОД МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ НА ИТАЛИЈАНСКИ ЈАЗИК Jovana Karanikikj THE STUDIES OF LAURA SALMON KOVARSKI ABOUT TRANSLATION OF PROPER NAMES AND THEIR APPLICATION IN THE TRANSLATIONS OF MACEDONIAN LITERATURE IN ITALIAN	255
д-р Марија Емилија Кукубајска АМЕРИКАНСКИ СТУДИИ: ИЛЕГАЛНИТЕ ДРОГИ МЕЃУ АМЕРИКАНСКАТА МЛАДИНА Marija-Emilija Kukubajska, Ph.D. AMERICAN STUDIES: ILLEGAL DRUGS AMONG YOUNG AMERICANS	265
д-р Трајче Нацев ВОДОСНАБДУВАЊЕТО И ОДВОДНИТЕ КАНАЛИ ВО ГРАДОТ БАРГАЛА Trajce Nacev Ph.D. WATER SUPPLY AND CONVEYANCE AND DELIVERY CANALS IN THE TOWN OF BARGALA.....	273

316.74:81]:614(497.7)
316.723-021.463(497.7):614

Прегледен труд
Review paper

ВАЖНОСТА НА ЈАЗИКОТ И НА КУЛТУРАТА ВО СИСТЕМОТ НА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

д-р Билјана Ивановска¹
д-р Нина Даскаловска¹

Апстракт: Република Македонија е мултикултурна земја и со секоја измината година сè повеќе даватели на здравствени услуги го препознаваат предизвикот од зголемена грижа за пациентите со различни лингвистички и културни традиции. Здравствените професионалци и менаџери мораат да имаат основно разбирање за влијанието на јазикот и на културата, со цел да дадат ефикасна здравствена услуга, што ќе ги исполни стандардите на здравствениот менаџмент и очекувањата на општата популација.

Клучни зборови: *јазик и култура, здравствен систем, мултикултура.*

THE IMPORTANCE OF LANGUAGE AND CULTURE IN THE HEALTH CARE DELIVERING SYSTEM

Biljana Ivanovska, Ph.D.¹
Nina Daskalovska, Ph.D.¹

Abstract: The Republic of Macedonia is a country of many cultures, and with each passing year, more health care providers are recognizing the challenge of caring for patients from diverse linguistic and cultural backgrounds. Health care professionals and managers must have a basic understanding of the impact of language and culture on health care delivery in order to efficiently organize services that meet the needs of both the institution and a diverse patient population.

Key words: *language and culture, health care system, multiculturalism.*

1).Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.
Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip.

1. Вовед

Република Македонија е мултиетничка држава. Во неа живеат повеќе национални групи, меѓу кои: Македонци, Албанци, Турци, Роми, Срби и Власи. Сите државјани на Р. Македонија се еднакви пред законот. Уставот на Република Македонија и законите овозможуваат заштита на сите етнички, културни, јазични и религиозни ентитети од сите малцински групи. Етничките тензии се присутни во македонското општество, наспроти загарантираните права на сите етнички групи споменати во уставната структура на Македонија. На ова се надоврзува и фактот дека Владата на Р. Македонија се стреми кон политика на мирна интеграција на сите етнички групи во општеството. Основните причини за ваквите тензии може да се идентификуваат како наследено меѓусебно недоверие и предрасуди помеѓу етничките групи (Демировски, 2008, стр. 151).

Како земја на повеќе култури и народи, здравствените работници со секоја измината година сè почесто посветуваат повеќе внимание на соодветната грижа на пациентите кои имаат различно културно и социјално потекло. Здравствените работници и менаџери мора да имаат основно разбирање за влијанието на јазикот и на културата врз здравствениот систем, со цел ефикасно да ги организираат услугите што треба да ги исполнат очекувањата на институциите и на пациентите како чувствителна популација.

Културната позадина и социјалната разноликост е неизбежен елемент на современото живеење. Според Пописот во 2004 година, вкупното попишано население во Република Македонија изнесува 2.071.210 жители од кои, според етничкиот состав, Македонци се 1.297.981 или 64,18%, Албанци 509.083 или 25,17%, Турци 77.959 или 3,85%, Роми 53.879 или 2,66%, Срби 35.939 или 1,78%, Бошњаци 17.018 или 0,84%, Власи 9.695 или 0,48%, и други 20.993 или 1,04%.

Македонскиот јазик спаѓа во источната група на јужнословенски јазици и е службен јазик во Република Македонија. Македонскиот јазик е, исто така, службен во реонот на Корча во Албанија каде што живее бројно македонско население. Македонскиот јазик се зборува и во Австралија, Албанија, Бугарија, Грција, Канада, САД, Србија, Црна Гора, Турција и во некои земји-членки на Европската унија. Вкупниот број на говорители на македонскиот јазик е околу 2,5 до 3 милиони луѓе.²

За развивање на јазичната вештина во одредена струка често се потребни многу години. Сепак, и покрај тоа, може да недостасува медицинска терминологија и концепт. Никогаш не е доволно учењето 2). Според податоците цитирани во Wikipedia-free online English Encyclopedia, а согласно со податоците прикажани од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје, земено од http://mk.wikipedia.org/wiki/Република_Македонија.

на македонскиот јазик како мајчин јазик, туку неопходно е поблиско запознавање со структурата и со суптилните нијанси на јазичниот систем.

Недостатокот на основни вештини за читање и за пишување на македонскиот јазик или само учењето на говорен, а не и на пишан јазик, уште повеќе ја намалува способноста за негова примена во конкретни ситуации. Во време на емоционален стрес и емоционална траума, како состојба на болест или повреда, дури и оние со искуство во примената на македонскиот јазик често се обраќаат на својот мајчин јазик. Здравствените институции посветуваат исто внимание и им нудат подеднаква грижа на сите пациенти како во урбаните така и во руралните средини, но сепак оние со ограничени јазични познавања прават грешки, посебно кога станува збор за малцинствата во Р. Македонија.

На пример, според студија направена од Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања,³ Ромската заедница како национално малцинство не е хомогена и е сплет на повеќе различни групи, јазици и религии. Но, овие разлики што постојат не би би требало да се земат предвид за да се направат разлики меѓу групи со противставен интерес. Што се однесува пак до јазикот, тука постојат некои разлики и варијации. Најголемиот дел од македонските Роми се муслимани и зборуваат ромски. Египќаните и Ашкалите зборуваат на албански јазик, но има и такви Роми кои зборуваат на турски јазик. Сите тие групи, во основа, го зборуваат и го разбираат македонскиот јазик, или јазикот на општествената средина. (преземено од: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/stabilitypact/activities/FYROM/EmploymentFYROMMacedonian_en.asp).

Корисниците на здравствени услуги – припадници на малцинските групи кои недоволно го познаваат македонскиот јазик, понекогаш со задоцнување можат да договорат термин за преглед поради отежнатата телефонска комуникација. Во меѓувреме, здравствениот проблем може да стане потежок или да напредне и да изискува поскап и инвазивен третман. Недоразбирања во однос на датумот, часот и локацијата на закажаниот преглед се јавуваат ако пациентот не го разбира доволно македонскиот јазик. Дури и кога пациентот навреме ќе пристигне во болница, тој може да доцни поради отежнатата комуникација со персоналот од приемото одделение. Несоодветно земеното и недоволно јасното медицинско интервју и испитувањата може да покажат неограничени можности за збунување и можни сериозни недоразбирања, бидејќи е неопходна комплетна и јасна медицинска историја за поставување точна дијагноза на заболувањето. Софистицираните технологии и дијагностички процедури

3). Преземено од http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/stabilitypact/activities/FYROM/EmploymentFYROMMacedonian_en.asp

не се замена за јасната комуникација во релацијата пациент–здравствен работник. Неуспешната комуникација може да доведе до непотребни или неточни тестови при иследувањето. Дури и кога одредени тестови се неопходни и ако на пациентите не им се дадат разбирливи инструкции на јазикот што го зборуваат, тие можат да не бидат соодветно подготвени физички или психички да бидат подложени на одредени процедури коишто понекогаш се болни, па дури и застрашувачки. Ако од пациентот се бара да се согласи и да го почитува планот на лекување, нему мора прецизно да му се објаснат предвидените медицински и терапевтски процедури и тој мора јасно да разбере што се бара од него.

2. Влијанието на културата врз системот на здравствената заштита

Култура (лат. *colere*, „одгледува“) се објаснува традиционално како најстара човечка одлика, она што го одделува човекот од животните, иако најновите откритија ни кажуваат дека оваа линија на поделба и не е така остра. Културата го обезбедува опстанокот на цивилизацијата. Таа настанала тогаш кога настанал и човекот.

Културата ја сочинуваат две компоненти: традиционалните норми, верувања, вредности и однесувања, од една страна, и поединецот, од друга страна, кој активно влијае врз измените на културните традиции и со својата интеракција станува основен двигател во промената на традиционалните елементи на културата. Од тоа може да се заклучи дека културата претставува збир од материјални и духовни вредности кои се под влијание на традиционалните рамки и на современите промени кои го формираат прифатливото однесување на членовите на едно општество. Карактеристичниот начин на однесување на поединецот не претставува културна вредност ако не е дел од обичаите и однесувањата на групата – општествените норми на однесување ги претставуваат правилата на однесување во една култура (преземено од <http://mk.wikipedia.org/wiki/>).

Сите личности го започнуваат животот со етноцентричен поглед на светот, а тоа е со игнорирање на друг културен систем или со апсолутно верување во супериорноста на својот систем. Кога два етноцентрични погледи се конфронтираат еден со друг, може да дојде до тензија или конфликт. За развивање на мултикултурна перспектива е неопходно смислено испитување на сопствениот модел заедно со преостанатите (Fortier, 2008, *cmp.1*, преземено од <http://www.diversityrx.org/html/ESLANG.htm>).

Верувањата засновани врз културата и традициите може да влијаат врз текот и исходот на болеста. Лекарите и пациентите ги изнесуваат

своите културни вредности, ставови и очекувања при утврдувањето и поставувањето на историјата на болеста и на дијагнозата. Овие културни разлики може да претставуваат бариери за соодветната нега и згрижување на пациентот. Во Република Македонија македонското население е навикнато да се концентрира на индивидуата. Кај некои малцинства, централната улога при лекување на пациентот ја има семејството. Болеста може да се категоризира стриктно како биолошки термин од западната медицина, но многу индивидуи носат културни предрасуди што може да влијаат врз презентација на симптомите или на одговорот на дијагнозата и на лекувањето. Пациентот чија култура нема модел за хронично заболување може да добие, според него, слични епизоди на болеста како во минатото, како карактеристична болест што има специфични причини и лекување. Слично на тоа, некои култури чувствуваат дека информирањето на пациентите за потенцијалниот медицински ризик може да влијае врз исходот на болеста или може да биде опасен по здравјето на пациентот.

Податоците за болеста и за текот на лекувањето за одредена култура може да придонесат за разбирање на состојбата или, пак, површното познавање понекогаш води кон стереотипност што ја заматува комплексноста на проблемите во културата и природата на индивидуата. Верувањата во културата и однесувањето постојано се менуваат. Промените се јавуваат во личноста; со растењето и развојот личноста станува изложена на нови нешта. Промените се јавуваат и на повисоко ниво – со адаптација на културната група на новите идеи и услови. Секоја личност е комбинација од културното милје, образованието, потеклото и искуството на свој сопствен и единствен начин. Некои личности лесно ги прифаќаат традиционалните верувања и навиките стекнати на местото на раѓање, додека други, родени на исто место, можат само делумно да се адаптираат во тековниот начин на живот.

Во една мултикултурна заедница, во релацијата доктор–пациент, двата елемента може да се определат како важни фактори за почитување на здравствениот концепт и практика. И покрај тоа што ова е можност за развој и за збогатување, може да предизвикува непријатност кај одредена чувствителна популација. Тензии се јавуваат кога различните здравствени системи почнуваат да се конфротираат. Чести реакции и одговори на непознатото или неупатеното се страв, загриженост, па дури и бес и опасност.

Целиот здравствен персонал треба да научи да го почитува пациентот и неговото семејство како целина и да се стреми кон развивање вештини за проценка на улогата на културата и на јазикот во секоја дадена ситуација.

За здравствените професионалци негувањето на личната и на професионалната култура е предуслов за мултикултурна компетенција. Компетентниот професионалец треба да го негува и да ги развива почитувањето, интересот и истражувањето во релацијата пациент–здравствен работник.

3. Заклучок

Република Македонија е мултикултурна земја и со секоја измината година сè повеќе даватели на здравствени услуги го препознаваат предизвикот од зголемена грижа за пациентите со различни лингвистички и културни традиции. Здравствените професионалци и менаџери мораат да имаат основно разбирање за влијанието на јазикот и на културата, со цел ефикасно да се дава здравствена услуга што ќе ги исполни стандардите на здравствениот менаџмент и очекувањата на општата популација. Културата претставува збир од материјални и духовни вредности кои се под влијание на традиционалните рамки и на современите промени кои го формираат прифатливото однесување на членовите на едно општество. Карактеристичниот начин на однесување на поединецот не претставува културна вредност ако не е дел од обичаите и однесувањата на групата – општествените норми на однесување ги претставуваат правилата на однесување во една култура. За здравствените професионалци негувањето на личната и на професионалната култура е предуслов за мултикултурна компетенција. Компетентниот професионалец треба да го негува и да го развива почитувањето, интересот и истражувањето во релацијата пациент–здравствен работник.

Библиографија

- Демировски Мартин. Ромите во населбата Средорек. Во: Macedonia pg.151-162 taken from: <http://lgi.osi.hu/publications/books /mmcxpyu/13.PDF>.
- Извештај за пристапот на Ромите во вработувањето „Поранешна Југословенска Република Македонија“ taken from: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/stabilitypact/activities/FYROM/Employment FYROMMacedonian_en.asp
- Fortier Puebla Julia. Why Language And Culture Are Important: taken from <http://www.diversityrx.org/html/ ESLANG. htm>

811.163.3:316.77

Оригинален научен труд
Original research paper

ВЛИЈАНИЕТО НА КРАТКИТЕ СМС ПОРАКИ ВРЗ СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

м-р Јане Јованов¹
Наташа Сарафова¹

Апстракт: Само десетина години откако се вовеле оваа услуга, комуникацијата во нашиот свет во голема мера се измени. Во секоја држава преку кратките СМС пораки се создаде поинаков јазик, јазик со конкретна употреба, може да се каже – сосема нов „СМС јазик“. Неминовно е употребата на таквиот јазик да влијае врз стандардизираниот јазик, особено кај младата популација, која, патем, е најголем корисник на овој вид услуга. Какво е влијанието и кои се последиците – ќе се обидеме преку анализа и анкета да ги доловиме, а останува индивидуална проценката колку и во која мера стандардизираниот јазик (во овој случај – македонскиот) се менува.

Клучни зборови: СМС, комуникација, кратки пораки, македонски јазик.

THE INFLUENCE OF SMS MESSAGES ON CONTEMPORARY MACEDONIAN

Jane Jovanov, M.A.¹
Natasa Sarafova¹

Abstract: Only a dozen years after this service was introduced, communication in our world has changed. In each country, through the use of short text messages, a specific language was created, we could say - a completely new “SMS language”. Inevitably the use of such language influences the standardized language, particularly among the young population, which, largely because this is the largest user group of this service. What are the repercussions and the impact on contemporary Macedonian language is a question I will try to answer through analysis and inquiry, but it remains to be said individually how and to what extent the standardized language (in this case - Macedonian) is changed through the use of SMS language.

1). Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Faculty of Philology, University „Goce Delcev“ – Stip.

Key words: *SMS, communication, short messages, Macedonian language.*

Со праќањето на првата СМС порака во 1992 година, во светот се отвори една нова страница од јазикот, нова страница од лингвистиката на пишаниот збор. На овој нов изум на технологијата влијаеше развитокот и ширењето на GSM апаратите, односно популарно наречени – мобилни телефони.

Во Македонија, услугата за праќање на кратки пораки (СМС) почна активно да се користи во 1999/2000 година, кога прв пат започна услугата од единствениот, за тоа време, мобилен оператор „Мобимак“. Уште во почетокот на овозможувањето на оваа услуга, истата беше проследена со можност за праќање на една кратка СМС порака напишана на латиница, која содржи до 160 знаци. Во Македонија тоа означуваше „бум“ на една нова социјално-јазична појава која во голема мера го измени и начинот на комуникација, а делумно и начинот на живот.

Првите кои ја добија можноста за користење на оваа услуга во Македонија беа тинејџерите, кои, патем, се и најголеми корисници на мобилни телефони во земјава. Поради техничкото ограничување од 160 знаци за една кратка СМС порака, не беше потребно многу време за да се започне со абривијализирање и модифицирање на зборовите кои се користат во праќањето на кратките СМС пораки. Сакајќи да се заштеди на простор и желба да се прати што поголема содржина во рамките на една порака, абривијализирањето на зборовите се покажа како најпригодно при составувањето на СМС пораките. И не само кратење – во СМС јазикот активно навлегува и сленгот на одредена социјална група преку која самата се идентификува во општеството. Ова се прави од аспект на создавањето на посебен идентитет, односно припадници на одредена една група која единствено ќе биде во можност да ја разбере содржината на СМС пораките.

Јазикот кој се користи во праќањето на кратки СМС пораки разви свој сопствен единствен стил, како што тоа се случи кај е-поштата или комуникацијата во „чет-собите“. Кога сме кај второво, комуникацијата во „чет-собите“, како и во СМС пораките, разви термини кои се разбирливи само за генерацијата или групата кои ги користи истите. Не само што се користи преносот на стандардната порака во СМС пораките, туку емотиконите како J, L, :-) претставуваат репрезентација на говорот на телото, која секогаш недостасува при обична не очи в очи конверзација. Освен тоа, фразите кои се употребуваат доволно често се идеална мета за абривијализирање. Таков е случајот кај „поз“ (поздрав), „нп“ (нема проблем), „здр“ (здраво), „двд“ (дојди вечер дома)...

Во македонскиот јазик преодните пораки се исклучително важни при комуникацијата со другите. Преку оралната комуникација ние се стремиме да бидеме што помалку формални, да не бидеме традиционални, како што сме во, на пример, пишаната кореспонденција. Но кога станува збор за СМС комуникацијата, луѓето слободно можат да го избегнат времето кое го трошат за разните комуникациски протоколи кои ги користиме пред да ја соопштиме пораката која сакаме да ја пренесеме, односно да го поставиме прашањето поради кое и ја остваруваме комуникацијата. На пример, традиционалната комуникација преку обичен или мобилен телефон: *„Здраво! Како си? Што правиш? Само сакав да ти се јавам и да ти кажам дека денеска не ќе можам да дојдам на кафе. Ти се јавувам за да те прашам дали ќе можеш да дојдеш на кафе кај мене денеска?“* во стандардна СМС порака би изгледала: *„Hi! Ne mozat da dojdat. Aj dojdi ti deneska“*. Ваквиот вид на лаконски пораки се, за жал, сè почесто застапени во ваквиот вид на комуникација. Од една страна, од огромна полза е ваквата комуникација за да се дојде веднаш до суштината на нештата, но, од друга страна, ваквиот вид на комуникација доведува до „стерилизација“ на јазичните обраќања и лишување на учтивоста од секојдневното обраќање.

Просечниот тинејџер треба да користи секојдневно околу 2.000 зборови во секојдневната комуникација – додека денеска, според истражувањата, тинејџерите денеска користат едвај 200 зборови.² Поразувачка е исто така писменоста или полуписменоста на тинејџерите во СМС пораките. Користењето на дијалект е речиси стандардно, жаргоните се секојдневие, а знаковите за интерпункција и употребата на големи букви се научна фантастика во комуникацијата на тинејџерите. Пишувањето на ултракратки пораки со неограничено многу грешки доведува до мислење во исти пропорции. Новите медиуми влијаат на создавањето на нов тип на луѓе кои малку мислат и имаат мала можност за сопствен избор. Благодарение на ултракратките комуникации и „изцваканите“ информации кои им се сервираат или лесно ги пронаоѓаат, младите денеска се како никогаш порано подложни на манипулација. Според писателот Александар Прокопиев, „главна карактеристика е што во СМС пораките се избегнуваат какви било форми на сложени реченици“.³

Поради чувствителноста на темата која се обработува, во нејзин контекст беше направена анкета кај студенти од прва и втора година на неколку различни факултети. Резултатите ги дадоа одговорите на следниве прашања:

2). <http://www.ka5an.ba/2010/03/14/nerazumljivi-jezik-sms-a/>

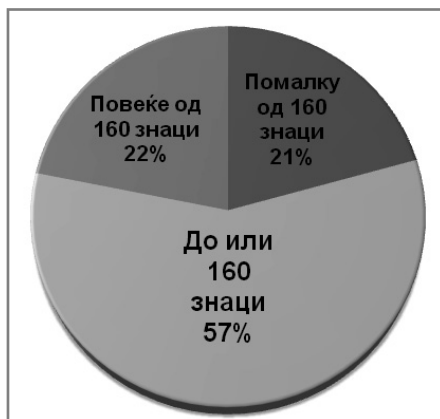
3). <http://www.vreme.com.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=1&EditionID=930&ArticleID=61455>

1. Колку СМС пораки праќате во текот на денот?

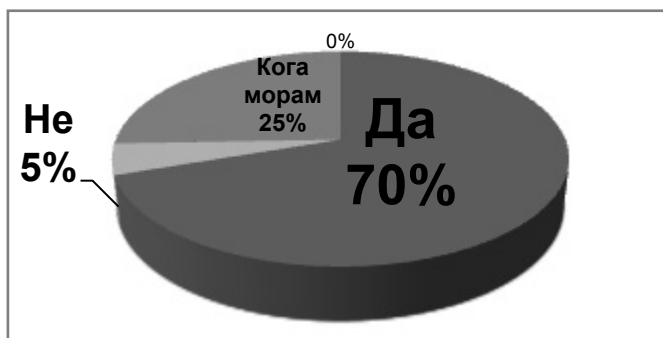
Од стотина анкетирани студенти, се дојде до заклучок дека младите во Македонија праќаат во просек по четири СМС пораки на ден. Општо гледано, овој број коинцидира со просечниот број на пратени пораки во многу делови на Европа, додека пак тинејџерите во Јужна Кореја се најголемите корисници на оваа услуга со пратени 60 пораки на ден по човек, односно околу 2.000 пораки месечно.

2. Колку знаци (букви) употребувате во една СМС порака?

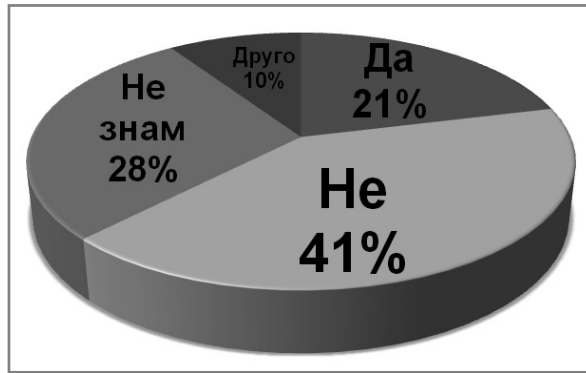
Од оваа „пита“ се гледа дека најголемиот број студенти имаат тенденција кон искористување на сите 160 знаци што ги нуди СМС пораката. Желбата да се искористи целиот простор наведува до заклучок дека квантумот на пренесена порака се максимализира преку минимализирање на текстот.

3. Дали ги кратите (абривијализирате) зборовите во СМС пораките?

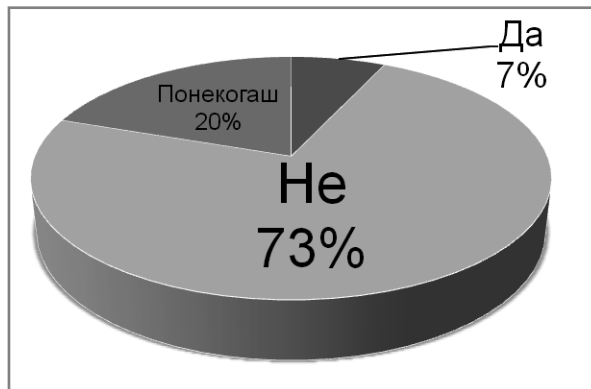

4. Дали мислите дека СМС јазикот придонесува во развитокот на вашиот мајчин јазик?

5. Дали употребувате кирилица во пишувањето на СМС пораките?

6. Зошто не употребувате кирилица во кратките СМС пораки?

Добиените одговори на оваа прашање можеме да ги поделеме во две категории:

Во едната, 50 проценти дадоа одговор „бидејќи немам инсталирано опција за кирилица во телефонот“, „немам кирилица на мојот мобилен уред“, додека во втората, буквално ги пренесувам одговорите на студентите (во најголемиот дел):

- „Затоа што некам да употребувам“;
- „Затоа што мислам дека СМС подобро ќе биде напишана на латиница“;
- „Затоа што немаме навика да ја користиме кирилицата, а и телефоните се направени за да се пишува на латиница“;
- „Кај мене, кога пишувам кирилица преминува во повеќе пораки, а и често ме мрзи да го менувам менито на пишувањето со јазиците“;
- „Понекогаш, но не затоа што не сакам затоа што немам навика. И никогаш никој не ми пишал кирилица“;
- „Бидејќи ми е полесно на латиница и навикнат сум на латиница да пишувам“;
- „Па, подобро е на латиница“;
- „Така сум навикната“;
- „Побрзо се пишува со латиница“;
- „Полесно е за пишување на латиница“;
- „Потребно ми е повеќе време додека да ја напишам пораката“;
- „Зашто така е подобро“;
- „Затоа што најчесто сите луѓе ја употребуваат латиницата при пишување на СМС пораки“;
- „Не ми е интересно на кирилица“;
- „Не сум помислила да пишам на кирилица“;
- „Па не употребувам зашто поубаво стилски ми изгледаат латиничните букви и обожавам да пишувам латиница, а не само СМС туку и вака“;
- „Бидејќи поддршката ми е на латиница и не ја менувам само продолжувам да пишувам“;
- „Затоа што најчесто сите луѓе ги употребуваат латиничните букви“;
- „Бидејќи подобро изгледа на латиница“.

Врз основа на горенаведените одговори на анкетираниите лица, беа пратени прашалници до сите мобилни оператори во Република Македонија со молба за детали околу латинично-кириличната политика што тие ја спроведуваат. Од прашалниците пратени до мобилните оператори, добивме одговор само од мобилниот оператор ВИП кој одговори на сите поставени прашања.

Иако снабденоста на мобилни телефони кои го поддржуваат македонскиот јазик и имаат македонски јазик се зголемува, сепак останува критично ниска според процентуалната застапеност на овие телефони во продажба. И не само ниската застапеност – тврдењата од мобилните оператори дека СМС пораката напишана на кирилица не е ништо поразлична од таа напишана на латиница, во реалноста овие пораки чинат двојно поскапо од пораките напишани на латиница. Трите мобилни

оператори кај нас во своите понуди истакнуваат дека може да се пишуваат СМС пораки со македонско кирилско писмо. Меѓутоа, до широка народна јавност не е раширен фактот дека пораките што се напишани на кирилица до 160 знаци се наплаќаат двојно. Кратките пораки со кирилски знаци се дигитално подолги од оние напишани на латиница и зафаќаат простор колку за две стандардни пораки. Уште позанемарен е фактот дека ова не е објаснето на веб-страниците на нашите мобилни оператори. Според салоните на нашите мобилни оператори:⁴

За да се пренесе кирилицата преку СМС се потребни повеќе бинарни места за претставување на една буква, отколку нормалната латинична претстава. Тоа е дадено во меѓународните стандарди, ASCII. Должината на кирилската порака во СМС-системот е подолга од бројот на пишани знаци во кирилица. СМС-пораките напишани на кирилица поинаку се пакуваат, па при конверзија зафаќаат повеќе латинични знаци, односно може да се случи една СМС-порака на кирилица да зафати простор колку за две СМС-пораки на латиница (ВИП).

Пораки што содржат 160 знаци од латинично писмо заземаат еден бајт меморија. Сите други знаци, надвор од латиничното писмо заземаат помеѓу два и три бајта меморија. Порака напишана со латинични знаци може да содржи максимум 160 знаци, а сите останати комбинации се движат во скала помеѓу 80 и 140 знаци. Овде станува збор за сите таканаречени нон-латин знаци, како што се арапската, кинеската, корејската, јапонската, а секако и кирилската поддршка. Тоа е меѓународно усвоен стандард на кодирање на знаците (Т-мобиле).

Ова се објаснувањата на нашите мобилни оператори, што пак воопшто не го оправдува нивното неинформирање на корисниците на мобилните телефони за цените кои ги плаќаат доколку се решат да напишат кратка порака на својата мајчина азбука. Наместо кратките СМС пораки да бидат двојно поевтини во држава каде што легално писмо е кириличното, се случува во зенитот на програми од типот „Пишувајте на кирилица“ – да не се земе предвид еден ваков важен аспект од сферата на користење на македонскиот јазик. Лицемерно е од страна на мобилните оператори да го рационализираат овој сегмент поради „различноста“ од латиничното писмо.

4). <http://forum.kajgana.com/archive/index.php/t-32323.html>

Заклучок

По десетина години постоење на услугата за праќање на кратки СМС пораки, комуникацијата меѓу луѓето (најмногу младата генерација) претрпе драстични промени во начинот на пренесување на информациите. Како такво – повеќе од јасно е дека влијанието на СМС јазикот не само што е деструктивно врз македонскиот јазик, ами и ги симнува нивоата на општата писменост кај помладата популација. Преку извршената анкета веднаш се забележливи и претпочитањата на младата популација, нивната (барем кај некои од нив) аверзија да се користи кирилицата како писмо на нивниот мајчин јазик. Симптоматична е и употребата на латиницата и во пренесувањето на пораки во секојдневниот живот – преку графити, јавни огласи и сл. Мобилните оператори, од друга страна, подло го рекламираат користењето на кирилицата во пишувањето на кратките СМС пораки, но никаде не напомнуваат дека една кратка СМС порака напишана на кирилица чини двојно повеќе од стандардна кратка порака со 160 знаци напишана на латиница. Доколку на сево ова се додаде несериозноста на државата по повод решавањето на овој проблем, магнитудата на штетата која се предизвикува е, за жал, огромна и со несогледливи последици по писменоста на нашето општество.

Библиографија

Интернет извори:

<http://www.ka5an.ba/2010/03/14/nerazumljivi-jezik-sms-a/>

<http://www.vreme.com.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=1&EditonID=930&ArticleID=61455>